

*Exhibé à la
bibliothèque
N° 102
Hanoi
28/5/39*

LỊCH - SỬ

QUÂN BÀI SÂU

Chuyện Tán-thuật chống lại với quân Chiu h-
gũ (hội mới sang bảo - hộ sứ ta)

NHÀ IN NHẬT-NAM
102 hàng Gai Hanoi xuất-bản
Số 1 — 1 xu

*16 Indochine
18*

NHỮN SÁCH DÙNG
ĐỀ KHẢO-CUU

L'E. A. của Capitaine Gosselin.

Op. M. của Commandant Chabrol.

G.I. (2 vol.) của Inspecteur Daufès.

H-y. đ. ch. của Trịnh-như-Tấu.

Và hỏi nhiều người lão-thành đã

ở qua nơi đất Bãi-sậy khi xưa.

Q. V. — T. S.

Người xuất-bản giữ ban-quyền

QUÂN BẢ SẬY

Của Quan-viên-T. S.

I. Tán-Thuật

Thực tên là Nguyễn-Thiện-Thuật.

Ông quán tại làng Xuân-Dục, tổng Bạch-Xam, huyện Mỹ-Hào, tỉnh Hưng-Yên, sinh năm Tân-Sửu (1841).

Thông-minh từ nhỏ, học rộng, biết nhiều, 18 tuổi đỗ Tú-tài, ngoài 20 tuổi đỗ luôn Cử-Nhân 2 khoa (1871).

Chẳng những văn hay, lại võ cũng giỏi, lanh-lợi, giáo-hoạt vô cùng, có tài biện-bác, hành sự rất thông; nên các quan tỉnh Hải-dương mến tài, bổ Thuật làm chức Bang-tá, kèm quân đi dẹp giặc Tiều-Viên ở phủ Kinh-môn.

Tiều-Viên vốn là bộ-hạ cũ của Thiếu-tá Francis Garnier, hồi năm 1873, sau khi M. Garnier bị quân Cờ-đen hãm hại ở Ô-

16° Inoloch.
18

Cầu-giấy, vua Tự-Đức khép Viên vào tội phản-quốc, phải án tử-hình ; nên Viên đủ anh em mười lăm kẻ, chạy chốn ra phủ Kinh-môn (Hải-dương) nổi loạn, kháng-cự với quân Triều.

Ông Thuật vâng lệnh các quan tỉnh Hải-dương, đem binh đi dẹp Viên. Trong ba tháng trời khó nhọc, Thuật bắt được Viên, đẳng giặc tan.

Thuật vì có công ấy, được thưởng quân-công, và bổ đi Tri-phủ Từ-sơn (1878).

Từ khi tới nhậm phủ này, dân sự được đội ơn nhiều lắm. Những vụ án-mạng bí-mật, những việc kiện-cáo rắc rối tới dân, Thuật, cũng đều khám phá được, sét sử rất công-minh ; thứ nhất, lại hay thắng tay trị các kẻ cường-bạo, nên dân-sự yên-ổn.

Người ta còn nhớ một truyện :

Tại phủ Từ có một tay cường-hào, ý-

thế quen nhiều quan to, hiếp hại dân đã lắm. Trong nhà có đủ kho tàng, thóc, gạo, lụa, vải, tiền, đều bắt bọn dân em phải cung-phụng, chắt chứa đầy nhà đầy kho, hễ ai lười thôi, sẽ bị tội can vạ-đáng ngay. Thậm chí nhà nào có con gái đẹp, bất kỳ có chồng rồi hay chưa, hễ tên cường-hào ấy nom thấy, mà ưng, thì liền tới nhà, cầm một cây gậy làm hiệu, đêm đó, từ cha mẹ, anh em, chồng con, đều phải tránh đi một nơi khác, để người gái đẹp ấy lại, cho tên cường-hào kia tối sẽ đến thỏa lòng dục-vọng, nếu chái phép, nhà đó sẽ bị hại trông thấy ngay. Thực là anh-hùng nhất khoảnh.

Biết trong phủ có kẻ làm bậy như vậy, một mặt Phủ-Thuật tư giấy bằm lêa các quan trên, một mặt ông bảo dân họp nhau làm đơn, cùng ký vào, kiện lên cường-hào ấy. Rồi tức thời

ông cho quân tới vây nhà tên cường-hào kia, bắt được giết ngay. Các kho thóc, vải, tiền, ông giữ lại làm chứng có ít lâu, để khếp tội tên cường-hào vào việc ngấm ngầm mưu phản, tích cốc đồn lương.

Tới khi truyện êm, các quan tỉnh và dân phủ đó, ai cũng khen Phủ-thuật là dõ, có công trừ kẻ tàn-bạo; bấy giờ ông mới mở các kho thóc, tiền, vải, của tên cường-hào, mà trả lại cho những kẻ đã bị ức-hiếp nộp vào nhà tên cường-hào, các của ấy.

Từ đó, nội trong phủ, không tên nào dám ho-he; trộm cướp cũng biệt tích. Thò dám nào «nhoi» ra, là bị quân Phủ-Thuật đánh bắt, chém hết.

Vì vậy được thăng Tán-tướng Quân-Vụ, (1881) theo giúp việc Nguyên-Soái Hoàng-kế-Viêm, đi đánh các tụi giặc Khách ở

sông Hắc-Giang, trở lên đến Sơn-la.

Bọn giặc khách, theo hàng, về với ông nhiều lắm ; các bọn khác đều yên.

Thuật được phong chức Chánh-Sứ, coi mười sáu châu, thuộc hai tỉnh Sơn-tây và Hưng-Hóa.

Vua Tự-Đức lại sai ông khai-khẩn nhiều ruộng đất, ở dữa hai tỉnh Hòa-Bình và Sơn-la, để làm công-diền của Triều-đình Huế. Tán-thuật vâng lệnh vua, sai quân hết sức làm việc, đốt rừng, vỡ nương, làm ruộng, lợi cho nhà nước rất nhiều.

Sét có công đã dầy, vua thăng cho ông làm Tổng-Đốc Hải-yên, (Hải-dương, Hải-phòng, Quảng-yên) và làm Phó Nguyên-Soái đạo quân Đông-Bắc.

Cuộc binh-hỏa

Vừa khi ấy (1882) nước Nam lại có cuộc binh-hỏa.

Thiếu-tá Henri-Rivière đánh lấy thành Hanoi (25 - 4 - 1882), rồi lần lượt đánh các tỉnh Bắc-kỳ.

Nhiều đạo quân ta nổi lên, ở Hanoi và các tỉnh, để chống nhau với quân Pháp. M. Rivière bị hãm vào trong tình thế khó khăn. Đánh lần lượt, cho quân đi dẹp dần ừng nơi.

Duy có đảng Văn-thân ở Nam-dịnh nổi lên, thanh-t hế bơi to, M. Rivière phải giao quyền cho Đại-úy Berthe de Villers dữ thành Hanoi, ông tự mình đem quân đi đánh Nam-dịnh, dẹp luôn cả Thái-Bình, Hưng-yên một thể.

Nhưng trong khi M. Rivière đi vắng, quân Cờ-đen ở Sơn-tây kéo về chực đánh lấy Hanoi ; ngày 2 Avril 1883, ông hay tin, vội phải kéo ngay quân về cứu.

Ngày 19 Mai 1883 M Rivière đem 500 quân, tiến lên đường Cầu-giấy, đánh tại Cờ-

đen ; chẳng may ông bị hại, gần chỗ M. Garnier bị chết hồi 10 năm trước. — Hai người cùng chung một số phận như nhau.

Tin này, đã làm cho bên Pháp, dư-luận ồn-ào, quốc-dân ưng bỏ ra 3 triệu rưởi quan đề đề-binh sang ta. Đạo quân ấy do Thống-tướng Bonet chỉ-huy và Thiếu-tướng Courbet, Ủy-viên Harmand (ông này trước đã theo M. Garnier, rất am-biêu việc Đông-dương) giúp việc, rồi ngày 21 Aoút 1883 tiến đánh vào kinh-thành Huế, vua Hiệp-hòa phải ký tờ hòa-ước nhường Annam và Bắc-kỳ cho Pháp bảo-hộ.

Các tỉnh ngoài Bắc-kỳ, rất lấy làm bất-bình các việc đó, nhân lại thấy M. Rivière vừa bị quân Cơ-đen giết mất, chưa có ai thay, thì cho là quân Pháp đã yếu thế rồi ; nên thi nhau mà nổi loạn, khởi nghĩa, làm nhiều việc to tát,

khiến cho quân Chánh-phủ phải vất vả
khó nhọc bao phen mới dẹp yên.

Nay ta thử làm một cái bảng tổng-kê
các tay Lãn-tự ấy :

Ở tỉnh Hải-dương, có : Tân-thuật cùng
hai em ruột là Lãn-giang, Hai-kế, Đốc-
tít, Đốc-khoát, Tân-quỳ, Bá-giang, Tổng-
Kinh, Tuần-vân, Lãn-Vệ, Tú-trác, Ba-
bảo, Đốc-Vinh, Tổng-du, Quản - vật,
Đốc-Lang, Đốc-hiền, Đốc-mỹ, Đốc-tạo,
Lãn-phá, Lãn-thái ;

Ở Bắc-ninh, Hưng-yên, có : Đồng-quế,
Đốc-sủng, Đội-văn, Hai-tước, Đốc-thu,
Đốc-Duyên, Đốc-ban, Đốc-tính, Đốc-cọp,
Lãn-diêm, Trấn-văn, Đốc-mỹ.

Ở Lục-nam, Đông-triều có : Đốc-thầy.
Lãn-thừa, Lưu-kỳ.

Ở hà-khẩu sông thái-bình và vịnh Hạ-
long, có : Tiến-đức, Đề-hồng, Lãn-ý ,

Ở Bắc-giang, Thái-nguyên có : Bá-phức,

Đề-lam, Đề-huỳnh, Đề-thám.

Ở Sơn-tây, Hưng-hóa, có : Bộ-giáp, Đề-kiều, Đốc-ngũ, Quận-cồ, Lãnh-cang, Đốc-diền, Cai-văn, Hoàng-công-vinh, Hoàng-côn-bầy, Đề-thành, Đốc-xí, Quyền-ao, Đề-Mão, Đốc-giang, Nguyễn-quang-bình.

Ở mạn thượng lưu sông Hồng-hà và sông Chảy có : rất nhiều đảng giặc cỏ, do Hoàng-thăng-lợi đứng đầu.

Ở Hà-giang, Bảo-lạc có : Ả-cốc-tướng.

Ở Chợ-chu có : Lương-tam-kỳ.

Ở Hanoi, Nam đĩnh, và quanh vùng Bắc-ninh. có nhiều đảng khác không kể sao cho siết.

III.—Xuýt lấy được Hải-dương

Bấy giờ quân Pháp còn ít lắm, mà phần nhiều phải ở Hanoi giữ thành.

Các tỉnh thì chỉ để lại mỗi tỉnh một viên quản hay đội, mấy chục lính pháp, còn thì lấy toàn lính tập, lính cơ, lính khố xanh

giúp sức. Các quan ta, ai hàng phục, đều lại cho ở yên, giữ nguyên chức mà cai trị dân.

Tỉnh nào to, và có nhiều giặc giã, thì để quan binh cai-trị. Cách sắp đặt của quân Pháp lúc buổi đầu ở Bắc-kỳ, cũng rất là chu-đáo và cần-trọng lắm.

Tán-Thuật khi ấy đang làm Tổng-đốc Hải-yên, coi gồm 3 tỉnh : Hải-dương, Hải-Phòng và Quảng-yên.

Sau khi M.Rivière đánh lấy flanoi rồi, thì các tỉnh khác, đều lần lượt về tay quân Pháp cả.

Tỉnh Hải-dương bị Đại-tá Brionval hạ ngày 9 Août 1883.

Các quan ta, nhiều ông, trước bỏ thành chạy, sau lại quay về hàng, được ở nguyên chức, còn những ông khảng - khái nhất định không về, tìm nơi lánh ẩn, họp tập đảng nọ đoàn kia tìm phương chống nhau với quân Pháp

Tán-thuật là một ông quan trong các ông khảng-khải ấy.

Chẳng những ông không chịu quay về với Chánh-Phủ Bảo-Hộ, ông lại còn mưu với hai em và các thủ-hạ, định đánh lấy lại tỉnh Hải-dương làm nơi căn-bản trước.

Nhưng quân còn ít quá, lương tiền lại thiếu, biết làm sao ? Mặc dầu hai em là Lãn-giang và Hai-kế có gan, có sức, có tài ; nhưng thiếu người, thiếu lương cũng khó làm gì xong.

Sực nhớ lại hồi xưa, ông đi dẹp giặc Khách, nhiều bọn hàng phục, và quí mền ông ; hiện có mấy bọn, đương tản mát ở Đông-triều và các vùng quanh đó.

Muốn dụ đảng ấy giúp mình, chẳng khó gì. Ông cùng hai em đi Đông-triều, tìm cách, lập một đạo binh, quyết trí về đánh lấy Hải-dương.

Trong hai ba tháng trời, ngấm lo, trộm
tính, lén làm, dấu tiếng, đạo binh ấy đã
luyện xong, có qui-củ, có kỷ-luật, biết
chiến-pháp ; gồm có ba trăm người, cả t^a
lần Khách.

Ngày 12 Novembre 1883.

Tám giờ tối, trời mưa, rét, quân trong
thành yên nghỉ cả.

Quân Tán-thuật khẽ dò từng bước mà
éo vào. Trời tối đen như mực, sát mặt
hằng thấy nhau.

Đã chín giờ hơn, trên thành tiếng trống
cầm canh khoan nhặt, đầu đó lạng lẽ như
tờ, ai có thể đoán trước được, thành ấy
sắp có cơn mưa đạn, sắp có cuộc đồ máu!

Bỗng có tiếng súng bắn nhau dữ-dội

Thì ra đạo quân Tán-thuật «vấp» phải
một toán quân hơn hai mươi người đi
tuần.

Hai bên chẳng hiểu rõ nhau nhiều ít

ra sao. Thấy động thì bắn chàn, những viên đạn bay vu-vơ, những phát nổ lửa tóe sáng như chớp rẹt, lên bắn đi bên nã lại.

Bằng quả đánh thức quân trong thành. Chỉ một hiệu kèn, đầu đó nhất-tề chỉnh-bị hàng ngũ, đủ khí-giới.

Toán quân tuần, bắn ở ngoài, lùi dần vào thành, quân Tán-thuật tiến vào quyết hạ.

Trên mặt thành, quân Chánh-phủ hết sức chống cự, làm cho quân ngoài không sao lại gần thành được.

Trong cố giữ, ngoài cố đánh, hai bên đều đốt đuốc bắn nhau, quân Tán-thuật tiến vào gần được thành rồi, chia ra các cửa đánh vào.

Bên quan quân cũng chẳng chịu lép, toán lính khố - xanh và lính cơ, hết gia

trung-thành với Chính-Phủ Pháp, tuy thấy nhiều anh em đã quy », rên rỉ, đập rầy, trên những vũng máu chan-hòa, vì những viên đạn ác-nghiệt, nhưng ai nấy vẫn hết sức cầm cự, nhất định không cho quân ngoài chàn vào.

Bên ngoài cũng hăng, dưới ánh sáng hàng trăm ngọn đuốc, mấy trăm quân như đám binh thần, xông vào đánh, bắn; số thiệt hại cũng không ít.

Đánh đến mờ sáng, mà quân ngoài vẫn không làm gì được. Rủi thay lại có một đạo quân ở Bắc-Ninh tới, Tân-thúật liệu không ăn thua gì, bèn kéo quân lùi ra xa.

Quân Chánh-phủ không đuổi. (Còn nữa)

Đăng giấy rất tốt giá 3 xu (10 cuốn trọn)

In và bán tại Nhật-Nam Hanoi

